

rális nemesség nélkülözhetetlen szövetsége szelidíti meg (Petőfi kardja).

Az alapkérdéseket feszegető történelmi esszék mellett a kötetben tanulmányok is helyet kaptak, amelyek gazdag adatokkal dokumentálják az esszékben megfogalmazott elveket. A tragikus Széchenyi-portréját a tőkehiánnyal küzdő birtokos vonásai árnyalják (Egy pillantás a Hitel írójának hitelviszonyaira), negyvennyolc jobb megértését széles horizontú vizsgálódás segíti elő. A kötetbe felvett írások egy része a magyar társadalom tagozódásának sajátosságait elemzi. A paraszti földtulajdon alakulásáról szóló cikk adatfeltáró része elsősorban a szakembereknek szól, a következtetésekben azonban a parasztság helyzetének változása fogalmazódik meg, s ez már negyvennyolc felé mutat (a parasztsors Pest megyében a jobbágyfelszabadító forradalom küszöbén). Vita közben felvillan a sajátosan magyar korlátok közé szorított iparosréteg képe (Egy évtizednyi pesti céhtörténet), s a tabló hátterében fény esik a születő munkásság első mozgalmaira is (A negyvennyolcas forradalom hónapjainak munkás-mozgalma a testvér-városokban). A társadalmi körképéből világosan következik, hogy miért lett és kellett legyen a nemesség a vezetője a polgári átalakulásért vívott harcnak, s az is, hogy a nemesi vezetés hogyan határozta meg a magyar forradalom sorsát (A negyvennyolcas magyar forradalom sajátosságairól). A kép végül úgy lesz teljes, hogy Spira György tanulmányai nem elégednek meg a belső folyamatok elemzésével, hanem megkeresik azokat a szálakat is, amelyek a magyar forradalmat a Habsburg-birodalomhoz és a nemzetiségek mozgalmaihoz fűzik (Engels és a magyar negyvennyolc, Az osztrák—magyar kiegyezés történelmi alapjairól). Csak sajnálni tudjuk, hogy lezárásként nem olvashatjuk újra ebben a kötetben is a „nagy nap” történetét (Petőfi és kora 1970).

Befejezésül — tudományos mű méltatásában talán szokatlan módon — néhány szót az előadásmódról. Spira György stílusában nyoma sincs a száraz tudományoságnak. Írásait nem lehet fél-szívvel, fél-szemmel olvasni; gondolat- és zárójelekkel tűzdelt mondatai nem ritkán 15—20 sorosak, de a logikai sor fontos pontjain kiemelt kötőszók, ritmusosan ismétlődő fordulatok vezetik az olvasót, s minden szaván, minden mondatán átsüt a szenvedélyes érdeklődés témája és hősei iránt. Ennek a szenvedélynek köszönhető, hogy Spira György könyve kem csupán forrásértékű mű, hanem emlékeztető olvasmány is.

Kovács Magda

Rebell oder Revolutionär? Sándor Petőfi 1823—1973 Bp. 1973. Corvina Verlag. 375 l.

A Petőfi-évforduló alkalmából a hazai közönség számára újra kiadott Petőfi-művek és számos tanulmánykötet mellett a Corvina Kiadó is hozzájárult két kötettel — a maga profiljában — Petőfi munkásságának mind szélesebb körben való megismertetéséhez. Az egyik gyűjtemény (Sándor Petőfi: Gedichte. Übertragen von Martin Remané. Nachwort von Jörg Buschmann) elsősorban a költő Petőfit kívánja közel vinni a németül olvasókhöz. A másik kötet, a *Rebell oder Revolutionär?* már címében is politikusabb célkitűzést mutat — mint az eddig — a könyv bibliográfiája szerint —, mint egy 50 németül megjelent Petőfi-gyűjtemény. Lázadó vagy forradalmár? — erre az elsősorban ideológiai-politikai kérdésre kíván választ adni e mostani gyűjtemény. A kérdésfeltevés Petőfi fellépése óta szinte állandónapirenden van, s máig sem avult el. Az, hogy a felszabadulás utáni magyar irodalomtörténetírás és -kutatás számára; alapvető ideológiája következtében, Petőfi magatartásának ilyen nagyvonalakban történő megítélése, forradalmárként és nem lázadóként való felfogása nem volt és nem is lehetett kétséges, koránt sem jelenti azt, hogy határainkon kívül ne éljenek még a Monarchia és a két világháború között létrejött mítoszok a „rebellis” Petőfiről. E kötet válogatásának hangsúlyai is azt mutatják, hogy a prózairó, méghozzá elsősorban a politikai prózairó Petőfi minden tanulmányánál meggyőzőbb eredeti írásainak erejével kívánja a szerkesztő egy nagyformátumú forradalmár igazáról, a köré épített mítoszoktól megszabadva, az őt kevésbé ismerőket meggyőzni. Az Életképek számára 1845-ben írott útirajz tájleíró-lírai prózáján át a Kerényi Frigyeshez intézett, az élet teljességét, szerelmet, hazát, politikát átfogó leveleken keresztül az 1848-ban írott, kifejezetten politikai célzatú beszédekig és újságcikkekig ad keresztmetszetet a kötet a költő érzelmi és világnézeti gazdagságáról. Az anyag tagolása is elősegíti a tájékozódást Petőfi életművének sokrétűségében: a jól megválasztott fejezetcímek egyszerre utalnak a költő munkásságának periódusaira és ugyanakkor költészetének eszmei tartalmára. *A világ és én* (Die Welt und Ich) című fejezet a legfontosabb életrajzi elemeket mutatja be, valamint Petőfi későbbi politikai állásfoglalásának legfőbb vonásait vetíti előre az itt szereplő versekkel. *Az örült* (Der Wahnsinnige), A XIX. század költői (Die Dichter des 19. Jahrhunderts) és a *Szabadság, szerelem* (Freiheit und Liebe) c. fejezetek 1847 termését mutatják be. A további fejezetek a forradalom szakaszai szerint tagolják az életművet, pl. a *Feltámadott a tenger*

(Ein Meer hat sich erhoben) című 1848. március 13-tól aprilisig, a *Szörnyű idő...* (Zeit des Entsetzens...) 1848 decemberétől 1849 júliusáig közlik a legfontosabb verseket, de itt is főként a politikus hevületű prózát állítják a középpontba.

A szépirodalmi anyagot *Köpeczi Béla* életrajzot, pályaképet és értékelést egyesítő előszava vezeti be, melyet az egyes fejezetek elé írt bevezető részek, Petőfinek az adott korszakra vonatkozó életrajzi mozzanatai és a korszak politikai—történelmi—kulturális mozgásának ugyancsak a válogatást is végző *Köpeczi Béla* által történt felvázolása tesz még alaposabbá és a magyar kultúra e korszakát nem ismerő külföldi olvasó számára még érthetőbbé.

Martin Remané e kötetbeli műfordításai már másutt is megjelentek. Elismerve azt, hogy Petőfit fordítani minden bizonnyal a legnehezebb feladatok közé tartozhat, mégis meg kell állapítanunk, hogy fordításai csak néha haladják meg a közepes színvonalat. Henriette és Géza Engel prózaátültetései azonban szinte maradéktalanul visszaadják az eredeti szövegek lendületét, hangulatát. A kötetet Kiss József jegyzetei és névmagyarázatai egészítik ki.

Kajtar Mária

Jakov Ignjatović: Szerb rapszódia Válogatta és fordította Csuka Zoltán. Bp. 1973. Európa K. 407 l.

„... a memoáírás sem föladatom. Vanak, akik csupán előkészíthetik az anyagot a történetírás számára.”

Jakov (Jaša) Ignjatović (1822—1889) a szerb regényírás egyik kezdeményezője. Szentendrén született. Neveltetése, Pest közelsége, itteni tanulmányai, baráti köre és sok-sok más tényező határozta meg életének sajátos kettősségét, sőt: ha mai szemmel nézzük, ellentmondásosságát is. Nem kétséges, hogy nemzetének mindvégig hű fia, öntudatos szerb volt, aki — a kor szerb értelmiségére jellemző módon — nyelvhasználatával még nem tudott teljesen elszakadni az elavulóban levő szlavenoszerbtől, de már Vuk Karadžićnak a népyelvből alkotott új irodalmi nyelve is megtermékenyítette. Ugyanakkor, amikor állandóan és szüntelenül hitvallást tett nemzetiségéről, hű fia volt szülőföldjének is és a magyar hazának is. Tudta, hogy népének hol a helye, ha a haladás irányában akar tartani.

Ismertetésünk első mondata, amelyet ebből az írásból idéztünk, teljes mértékben igaz; nem egy jól megszerkesztett, a műalkotás igényével készült memoárral van dolgunk: a szerző úgy adja elő élete első korszakának

eseményrajzát és belső élményeit, ahogy éppen az eszébe jutnak, néha egészen nyersen, mint a magánember, aki nem olvasóinak, hanem saját használatára ír naplót. Ne firtassuk, hogy mi ebben a szerepjátszás, s mi a nyers valóság; bennünket itt sokkal inkább az érdekel, hogy Ignjatović anyagából mit tud a magyar irodalomtörténetírás felhasználni.

Köztudomású, hogy a modern szerb irodalom általában: a kulturális élet Magyarországon s leginkább Pesten indult el (született újjá) s virágzott is a múlt század első felében. Ignjatović közvetlen közelből szemlélte, sőt: részese volt azoknak az eseményeknek, amelyek a mi romantikánkkal is közvetlen kapcsolatban, illetőleg rokonságban voltak. Itt-ott ezek a kapcsolatok elő-elő is bukkannak az emlékirat lapjain: Ignjatovićnak nem egészen barátságos találkozója Petőfivel, ahol — szerintünk, legalábbis a jelenetét megörökítő mondatokból kiolvashatóan — a mindig túlzásokba eső Lisznyai Kálmán rontotta el a hangulatot; Kis Jánossal (Jovan Jovanović Zmajjal), Petőfi ismert, jeles szerb fordítójával, aki elsőnek *A csárda romjait* ültette át szerbre; tiszteletteljes megemlékezése Deák Ferenc szilárd jelleméről egy derék szerb patrióta jellemzése kapcsán — és i. t.

Mindez csak apróság, amelyet a mikrofilológusoknak érdemes kicéduláznuk. Ha azonban az irodalomtörténetírás feladatául — és éppen nálunk, Kelet-Közép-Európában és főleg a XIX. századdal kapcsolatban — az *eszmétörténet* jelenségeinek vizsgálatát is kitérjük, akkor a könyv legjelentősebb részenek azokat a fejezeteket kell tartanunk, amelyekben írójuk 1848-49 viharos eseményeit elemzi. Ignjatović sohasem csatlakozott teljes mértékben a magyar forradalommal és szabadságharcral szemben álló szerb felkeléshez; nem mintha — a kor szóhasználatára szerint — „magyarón” lett volna, hanem egyszerűen csak azért, mert felismerte: hogyan jut a magyarelles szerb mozgalom a bécsi reakció zsákutcájába. Damjanichot nem tartotta „renégát”-nak, a legnagyobb tisztelettel szól önfeláldozó hőiségéről, amelyet a magyar hadsereg kötelékében a szabadságharcért tanúsított, ugyanakkor meglátta a vitészeget és a kitarást azokban a szerbekben is, akik legtöbbször csak azért szálltak szembe Kossuthékkal mert azok nem oldották meg a nemzetiségi kérdést. Ignjatovićot az intranzigens szerbek fogva tartották Karlócán; ez ellen tiltakozott, sőt lázadott, mégis elvállalta a Vestnik szerkesztőségét. Sikertől Belgrádba jutnia. A korabeli Belgrádnak, számos jelentős és egzotikus figurájának, hazafias szerbjeinek és kalandorainak színes, szuggesztív rajza a könyvnek legérdekesebb része;